

ראשית, עצם כתב היד — אמנם הילוכו ואפיו של הכתב בחלקי כתב-היד אינם אחדים, אבל לפי שניתוח תכנם מחייב מחבר אחד, וכתב-היד בחלקו הגדול הוא בפירוש כתב ידו של ביק, כפי שנתקיים בידו בכמה אגרות וחתומות, מוצדקת ההנחה, כי הוא-הוא המחבר. שנית, הבדיקה של סגנון הכתיבה מעלה, עם כל הצדדים השונים בחטיבות הסאטירה הנודעות של בני-חוג טרנופול וברודי, גם צד שונה ומיוחד, באופן שעלינו להביא במנין סופר מחוצה להם. הבדיקה שנעשתה על ידינו חלה ביחוד על לפין, ארטור ופרל, ולימים הוספתי עליה בדיקה של חיבורי-אידיש יצירי החוג ההוא — המחבר האַנְוִימִי של המחזה גינאַרטי וועלט; המחבר (הוא, כנראה, יוסף ויטלין) של הסיפור הרובינזוני אַלטער לעב, והמסקנה כי מחבר אחר לפנינו. שלישית, כתב-היד שלפנינו נעזר, אמנם, בסמנים גוסס-פרל ושכמותו בפארודיסטיקה, וביחוד הוא נעזר בדרך הדיאלוג הכתוב באופן שמתוך הנוסח העברי נשמע בבירור המקור של אידיש, בין בסני-טאַכס בין באידיומאטיקה וכדומה; אך לפנינו לא בלבד שימוש עקיב ביותר, כמעט קיצוני, בדרך הזאת, אלא גם יתירה — השימוש בארמית מעושה לא בלבד כלשון-מסתורין, כרוח ספר הזוהר, (כפי שהיה נהוג בכתיבה לצרכי סאטירה ולימים גם לצרכי הומור), אלא בפרוש כאמצעי אידיומאטי, והיא בחינה שלא מצינו כאפיה ושיעורה בחברי החוג הנודעים. רביעית, העובדה המקיימת, כי ביק שלח לו, אמנם, לפרל מחזות בגנות החסידות, ולימים, והוא כבר בעצם הרוויזיה שלו ובתוכה, הגיעתו שמועה, כי המחזות האלה קרובים להתפרסם ברבים ופנה אל פרל, למנוע פירסומם, ונשמרה בידו תשובתו של פרל, שכן ישראל וויינלז פירסמה כלשונה במבואו לנוסח אידיש של מגלה טמירין (עמ' ל"ו-ל"ז) — המכתב כתוב ב"7 ביולי 1826, והוא פותח לאמור: „פילליכט 2 יאהרע זינד פערשטריכען דאס איך דיא סצענען פאן איהרער האַנד געשריבען. ניכט אין דער האַנד האטטע“, כלומר: חלפו שנתיים שלא אחזתי בידי את המחזות הכתובים בידך. בהמשך המכתב אומר פרל השערתו, כי השמועה הכוזבת על שהמחזות האלו עתידים להתפרסם ברבים, אינה אלא בדייה של מישעה שביקש להטיל אימה על ביק, כדי להחזירו מן החסידות שהפליג אליה — ועיין שם.

המחזות הקטנים שלפנינו הם מצע של עיון גם לחוקר ההשכלה והחסידות גם לחוקר הספרות והלשון. ויש כאן יתד להסבר הדיאַלקטיקה המיוחדת בדרכה של ספרות ההשכלה: איך הפרודיה גורמת לה לו למחברה שיוזיק עצמו, לצרכו, לרובדי-לשון מאוחרים שלא נחשבו ביותר לא כל שכן לגלגלי-אידיש שנבחלה ביותר; איך יסודות שנחקרו דרך הדלת חוזרים דרך החלון — הוא ענין נרחב לענות בו. אך אל נשכח את הדרך הפשוטה

שכרת לוי. סני זכרון אבנז הוב ל"ו לוי
פניני 1953, א

ממנה, דרך ההסבר הגנטי — הוא השביל הגלוי המוליך מן המורה, ר' מנדל לפין, לתלמידו ר' יעקב שמואל ביק, שירש ממורו זיקה לאידיש הכרת צרכה והשעינים על משענות של אידיאולוגיה ברורה, ולימים פסע פסיעה נוספת וגדולה, שלא היתה בגדר אפשרותו של המורה, הלא היא הפסיעה לצד הכרת ערכה של החסידות; וכן השביל המוליך ממנו, מר' יעקב שמואל ביק, לחברו ר' מרדכי סוחוסטאבר, זה קנה-החיבור החשאי של מורשת לשונו של ר' מנדל לפין והולכתה לממשיכה-מעשיריה במהדורה קמאה ומעורבבת של ר' אליעזר הכהן צווייפל ובמהדורה בתראה ומסולתת של מנדלי מוכר ספרים; וביותר השביל המוליך מר' יעקב שמואל ביק לחתנו, ר' אייזיק עוזר רוטנברג, שסייע, כאחד עם חברו, ר' ישעיהו מאיר פינקלשטיין להוציא את תרגום לפין למורה נבוכים להרמב"ם — הוא אייזיק עוזר רוטנברג, שהיה לימים פטרונה של שירת-העם ומשוררה בנימין זאב אהרנ" קראנץ (ולוולי זבארוז); הוא ישעיהו מאיר פינקלשטיין, שהיה לימים מחבר קומדיות מצוינות באידיש, והשפעתו ניכרת בשאר משפחתו אלפרד לנדא, שהיה לימים החוקר בה"א הידיעה של לשון אידיש ודקדוקה.

כתב-היד של המחזות שלפנינו נשאר ברשותי, אחרי פטירת ד"ר שמחה כץ, ולאחר שהעתיקו מלה במלה ואות באות ידידי הסופר ר' יוסף פאלק, מסרתיו לידי ד"ר אברהם שרון לאַספו הנודע, אוסף האוטוגרפים והפורט-טרטים שליד הספריה הלאומית בירושלים, ונצטרף לקבוצת כתבי-יד אחרים וגם הם מחוג משכילי-טרנופול, ועיקרם כתבי-פולסתר של קבוצת משכילים שטרנים כנגד ר' שלמה יהודה לייב רפפורט בימי רבנותו שם.

I

פייגלא (באה פחאום בשגעון אל חדר הרבן ואומרת בפ"ע)
אנה תוליכני — איה קבר בני? — (בראותה את הרבן תצעק בקול גדול) הוי!
אתה נכד הבעשט! פדה נא את בני ממות!
הרבן
פייגלא! מה תבקש? מאין באת?
פייגלא (בתמהון נפש)
מאין באתי? — מקבר בני, מתחת האדמה, ושם קר ולח, הה קר לו מאוד! —
הרבן
איך נשתנו פניה! פניה איך נשתנו! נשתנו פניה איך! לפני איזה שנים
ראיתי אותה והיה לי עמה כונה עצומה; חבל על דאבדין, עתה היא כחושה!
(בתוך כך בא בעל פייגלא ור' טודרוס אביה עמו בחפז)
בעל פייגלא
משוגעת! אנה רצת בעניך ובשגעונך?

פייגלא

שתוק! עתה באנו לתכלית המכוון, פה משכן נכד הבעשט, הצדיק האמיתי, כל המלאכים אחיו המה. השמש אחיו, הירח דודו. אך דיבור אחד ידבר, אך פדיון אחד יעשה, ובני לא ירד שאולה.

הרבן

(אשר חלש לבו מצרת האומללה, שכח שרבן הוא, וזרים מלאו כעת ביתו, צועק בקול מר בכח)

מורי ורבותי! הגידו נא לי מה הכחשה הזאת רוצה ממני?

שמעיה הגבאי (אל האנשים)

הצדיק קורא אותה כחושה. היינו כחושה מזכיות, בעונותיה הרבים, לא טוב! אין לה עזר!

הרבן

(שנוכר בתוך כדי דיבורו, את טעותו, שלא טוב עשה להגיד דברי לבו בגלוי)

מורי ורבותי! מן השמים לא נתנו לסגור דלתי עיני. כי אם יכולתי לעצום את עיני בודאי ידעתי מה לה, וכמה לקחת פדיון ומה לעשות לה. עתה מהרו והודיעו לי מה היה לה אולי יש תקוה. — שמעיה! הביא לי בכלי עכור את הדבר המובא מברעסלא.

(שמעיה נותן לו יין שרף)

ר' טודרוס (במר נפש)

רבינא! זאת בתי! — ובעלה זה העומד לפניך עובה אותה כמה שנים ואחר איזה פדיונות ונסיעות על קברים פעלנו שבא לכאן — ובשעת הטבילה הראשונה עשה פדיון ר' זעלקאנא, ובשעת הזיווג התפלל בחדר השני ר' זיסאנא עם שני מנינים יהודים טובים; ונתעברה — והיתה מקשה ללדת ואחר כמה פדיונות ותלישת קברים, ילדה בן — ועל הכסא של אליהו ישב הרב דשעלחוב ומל אותו הרב דשיפוטיפקא, ומצץ ר' ישראלקאנא ועץ רקבון על המילה פור ר' לאבאנא — ובכל זאת הילד בן שש השנים נפל לאותה השמועה — ומרוב דאגה וצער ועגמת נפש נשתגע העניה הזאת, רבינא! עזור נא! כי בידך לעזור.

הרבן

כיון שכל אלה הצדיקים המפוארים התפללו ועמלו בשעת הטבילה והזיווג בשעת הריון והלידה, והמילה והפריעה והמציצה והפיוזור של עץ רקבון ובכל זאת השטן בצפרניו אחז את הילד; חי נפשי הפקחת והחזקה אי אפשר להצילו! לשוא תבא האשה פתאום לחדרי, לשוא ירוץ ר' טודרוס אביה, ובעלה אחריה. ולשוא תתלשו קברים! לשוא! בחנם! לא טוב! ואף שיחיה הילד מכל מקום הוא חשוב כמת מעתה ועד עולם, ויהיה לו רק מראה אדם

חי, והסימן הוא שאם תכו בחוטמו יצא דם. — עתה לכו כלכם מכאן, אל תעשו אותי משוגע!

פייגלא

אני אצא מפה? אתה לא תוכל לעזור לי? מי יוכל להושיע? ביד מי נתן אלהים את נפשתינו? מי יוכל לקחת פדיונות? מי מכין עולמות באכילתו, מי ימים מיבש בשתינו? מי מעורר ישני עפר בתנומתו, מי מוריש ומעשיר בפדיונותיו משפיל ומרומם בחרמו ובשמתו? מי יוכל לישן י"ב שעות רצופות לטובת כלל ישראל? מי יוכל לראות בעין מאירה בעת יעצום עיניו? רבינא! צדיק אמיתי! נכד הבעשט! נכד ר' אלעזר קאזאק! מלך בוואלאחייא! מרומם מכל הטאטריין, מפואר מכל הגאזעטיס שלא היו ושלא נבראו! אתה לא תעזור לי? אתה לא תציל את בני מרדת שחת? אוי וי! רשע! עוכר ישראל! גולן אמיתי! זולל וסובא! עצל נרדם! אתה לא תושיעני, אני אחזיק בשערות זקנד ולא אשאיר לך מהם שריד ופליט! אוי וי!

(הרבן וכל העם כשהיו שומעים את האמיתיות ושגעונות הללו יוצאים מפי פייגלא נפלו בחרדה באימה וברתת ועמדו סטאפום והרבן נותן שתי ידיו על שתי לחיו לכסות זקנו, וצועק בניגון הדלקת נרות להנוכה)

קראו את רחלי די פרומא! ותהפוך את המשוגעת קאשיליק לחוץ הבית!

רחלי די פרומא

(באה, בכפיפת קומה ובידה השבחין מועתק ללשון דייץ — מן הדרר הפנימי, ואומרת בקול נמור)

מה תעשה הנמלה הקטנה הנמוכה?

הרבן (חוזר לצות עליה כנ"ל)

רחלי די פרומא

(מניחה השבחין על השלחן, פושטת ידיה ואומרת בלחש בקול גדול)

אני הגלמודה הבזויה והשוממה — הגלמודה בחדר הפנימי שבפנימיית. הבזויה מחמת שבעלי אינו כרוך אחרי יהודים טובים — והשוממה מרוב אימה ופחד שבא בלבד לחשוב שכל דברי השבחי בעשט צוקלהה המה שקרים וכזבים. — אני מיכנת ומזומנת להתרומם כנשר, להתגבר כלביאה ולרוץ כצביה לעשות רצון הרבי הצדיק מכל הצדיקים שבכל הדורות. להפוך המשוגעת הזאת קאזיליק לחוץ, כי היא משוגעת מעבר השמאל, מחמת המשוגעים הנכונים מעבר של ימין מכים את עצמם באבנים בשעת קריאת התורה ומעלים לאנשים חטאם ומכוונים האמת, ומחמת אלו הדברים רבים חוזרים בתשובה והאמונה מתחזק בלב ישראל, והמה הניסים הגלויים המפורסמים קודם ביאת משיח צדקינו כאשר הודיע לנו זאת ר' בערל שוחט מליניץ בהקמדת השבחים של הבעשט צוקלהה.

(באמרה ככה אוחזת את פייגלא ומהפכת אותה לחוץ ובעל פייגלא ור' טודרוס אביה רצים אחריה)

II

(יום ראשון — אחרי חצות היום — בית הגביר ר' שמעון החולה — שמעי הגבאי של ר' ישראלקאנא בא בחפזון ואומר בשמחה לפרומיט די קלוגי אשת ר' שמעון הנ"ל)

עבודה גדולה עבדתי, ופעולה יתירה פעלתי, וטרחי רבה טרחתי להוציא מכה אל הפועל, את חפזן לבך, והוא הדבר הגדול, שבעוד שעה אחת יכתירו כל הצדיקים האמיתיים אשר כעת פה בעיר הזאת את בעלך הגביר המקובל נ"י לצדיק אמיתי ויתנו בו הכחות העליונות לעשות נסים ונפלאות כאחד מהגדולים שבגדולים, והנסיעות אליו יהיו כנסיעות לצדיק אמיתי, ופדיונותיו וקמיעותיו בחזונו בדוקין ומנוסין יהיו, לא יערכו זהב ופז רב, כמה ישמח לב בעלך שבעוד שני שעות יוכל לעשות פדיון לעצמו, ולכתוב קמיע לצרכו! אכן יעלה יותר מן ארבעה מאות רובל, בהחשב כל הוצאות לעשרה הצדיקים ולגבאייהם ולסופריהם ולנשים צדקניות שלהם. הכלל, צריך אתה ליתן בידי ששה מאות רובל, לכי מהרי והדיעי זאת לבעלך והכיני סעודה כסעודת שלמה בשעתו, לכי אל תעשי שהיות, כי דבר זה יעשה פעם אחת ביוכל, ויש פה כמה גבירים המשתוקקים לדבר הנכבד הזה, לכי לא אוכל לסבול השהיות.

פרומיט

להסכמת בעלי אין אני צריכה. הכי קראו שמי פרומיט דיא קלוגי, כי חכמתי מתג ורסן בלחי בעלי — אכן גם הוא בוער בהתלהבות שאין לשער להגיע למעלה רמה למדרגת צדיק אמיתי, (פותחת תיבה קטנה ולוקחת ג שקים קטנים, ותתן ביד שמעיה) הא לך צרורות המעות כחפצך ובעוד שעה אחת תמצא הכל מוכן ומזומן לסעודה.

(שמעיה הולך לו עם המעות, וגם היא תמהר להודיע הבשורה הטובה לבעלה השוכב בחדר הפנימי שלו)

(חדר גדול בבית הגביר ר' שמעון החולה. שלחן ירוק במעדנים, ובמאכלים שונים, וביינות משובחים, מטה קטנה שעליה נשען ר' שמעון, ופרומיט יושבת בצדו. שמעיה [פותח] הדלת במהירות, ומודיע ביאת המכתרים. — הצדיקים באים, אחד, אחד, לפי מדרגת קדושתם הנודע מסוף העולם ועד סופו. ואצל כל צדיק הולך הגבאי שלו, והסופר שלו, ולפי מדרגתם הנ"ל יושבין כן סביב השלחן לאכול, ראש הכניסיה בראש, ואצלם מוצבת מטה של ר' שמעון, וסביב לו יתר הצדיקים. הסופרים עומדים מרחוק, בימינם קלף, ובשמאלם קולמסקין, הגבאים בשמאלם לביבות, ובימינם בוטעליות יין שרף המובא מברסלא. ובידי הנשים הצדקניות שבאו בייגעל וספרי השבחין מועתקים ללשון דייק. — פרומיט גם היא נצבת אצל הנשים. ואחרי כן נוטלים כלם ידיהם ומברכין ברכת נטילת ידים והמוציא, ושותין יי"ש בכוסות מחזיקים רביעית הלוג והצדיק ראש הכניסיה מתחיל בקול רם ובנענועי הגוף ואומר)

ר' נחמצל הודיע לנו שרשב"י קידש את לשון התרגום — לכן גם אנו עתה נקדש במקדש;

צדיקא אמיתיא! רבניא חכימא! חכמי קבלתא דהדין כנשתא! ואתון

סופריא! וגבאיא! ונשי צדיקא דפעלין רצונא דצדיקא אמיתיא! שלמא לכון כלכון! והדרא, וכספא, וזהבא, ושבעא וענוגא. וחשקא מאכלא ולמשתא! נפשאי מאוד תתפלא על חכמתא דנן, היא חכמת צדיקא אמיתיא, ועשוית פדיוניא ומכתב דשבחיא וסיפורי מעשיותיא. כמה טבע מחשבתא והמצאתא דין! מרבה ניסין ונפלאין — ומן דין ימצאו מזוני ופרנסתא כמה וכמה אנשיא, מסוף עלמא ועד סופה והמון המוניא. אינשין ונשיא, גדולים וקטניא רצין, בצרתהון אחרנא, ומבקשין רפואתנא ופדיונותנא, ונחנא בעיניהון כבר אלהין ורצון דנן מתעביד וימשול על שרין ופרתמין לכן הוא מסטרא דימינא ומסטרא דחוכמתא, לחוש על בריאותנא ועל גופנא, ועל כבודנא, ולהרבות כספנא וזהבנא, גם מנין ולבושין דכסף, ומנין ולבושין דדהב. ולשמור מאוד דלא לקבל בכנשתא דנן — רק אנשין חכימין, וראוין לשבת באתר קדישא דכנשתא דנן! — ועבור זה אתון מתכנשין כעת לחקור ולדרוש אם גבר דין רב שמעון תמימא ראוי לכתרא דנן קדישא. ולשאול ולחקור [יתיה] בכל אופני דאופניא!

(לוקח מפה המיועדת לקינוח החוטם, ונותן על כוס יין שרף — ובידו השמאלית מפשיל את [רוק] השפתים מעל הפה, ואז מוצץ היי"ש ושותק)

ר' זעלקינא

אם רשותא והורמנא ניתן לי מרישא דכנשתא ומן רבניא צדיקא אמיתיא, ומעומדים סביבנא אשאל חברנא דין דתאב למכנס בכנשתא קדישא דנן, אם הוא דבר הכרחתא לגמור תלמודא ופוסקאי ואורייתא — בגין דלהוי יהודי טבא?

רחל די פרומא (שואלת את שמעיה לאמור)

מה מדברים כעת הצדיקים? אינני מבינה לשונם כלל.

שמעיה

דבר זה עמוק מהבנתך! אומרים כעת חתיכות זוהר.

ראש הכנסיה

יהי שתיקה! (ויהי כן)

ר' שמעון (בקול נמוך וברעדה)

רבנא צדיקא דין שאלני אם הכרחתא לגמור תלמודא ופוסקאי בגין דלהוי יהודי טבא? על דין אימור דלית הכרחתא כלל וכלל, ותא חזי הבעש"ט זצוקלהא בעצמא היה עמא דארעא, ולא ידע מן דין כלום, ובכל זאת היה צדיקא דצדיקא ונהורא דנהורא ואף בחיהי התפשט גשמא דליה ועלה לשמי שמיא. שמע מניה דליכא ממשא בלימודא דין; בגין דאית ביה חוכמתא דעלמא, ושכלא דבר-גניש דמשכלל דרכוהי ב"י משכלל דרכוהי בחקירתא וינפל לסוף לתהום רבא דפולסיפא חשיכא.

ה כנסיה (שותים ואומרים)

טב! טב! טב! צדיקא אמיתא חדתא טב מאוד מתרץ ראוי! ראוי! ראוי!
למכנש בכנשתא דנן!

ר' חיימקינא

בהורמנא דריש כנישתא אשאל לצדיק אמיתי דין: מה לנא למפעל עם
אנש דנפל לחולי קדחתא?

ר' שמעון

יתן פדיוניא! יתלוש קבריא! ויסע לצדיקא!

הכנסיה

טב טב טב! צדיקא אמיתא חדתא טב מאוד מתרץ נאה נאה למכנש
בכנשתא דנן!

ר' ישראלקינא

ומה למפעל לאתתא דנפלה לחולי שודפנא?

ר' שמעון

לצדיקא תסע! וקבריא תתלש! ופדיוניא תתן!

הכנסיה

טב! טב! טב! לחדא צדיקא דין מתרץ ראוי ונאה ויפה לכנס
בכנשתא דנן!

ר' לאבאנא

על חולשתא דלעיל צדיקא אמיתא חדתא, ממלל נפלאין, ברם אם תתענגין.
אתון צדיקין אמיתין, וסופריא וגבאיא, ונשי צדיקא, זוכין למהוי בהדין
כנישתא, ובמילולא דלי, ולא ינפול עליכון שינתא דעצלותא עם גיהוקין
ופיהוקין, חבריא דעצולתא, כידוע ליודעיא; יהוי לי הורמנא מרישא דכנשתא
לשאל עוד שאלתא חדא. — אתמול נפל בידיא דילי, יהודי, חולה לחדא,
ושכיב מרע. דאית לו קדחתא חזקא, ורישא כאבא לי, וכאבין חזקין בתרין
צלעותהי, דלא יכול למנשב רוחא, ולא יכול למרחף רחופתא, והוא כבר
נתן, ונסע, ותלש, עתה צדיקא חדתא אמור מה למפעל?

ר' שמעון

כגונא דעד יומא דין נסע, כן עוד יסע, כגונא דעד השתא נתן, כן עוד יתן,
וכגונא דעד כאן תלש, כן עוד יתלש.

ר' לאבאנא

ואם מסרבא חולשתא למיזל, ולא שוי ליבה לפתגמא דין; כל קבל חולשתא
ר' בא ועקשנתא?

ר' שמעון

מאה פעמיא יסע! מאה פעמיא יתלש! ואלף פעמיא יתן!

הכנסיה (בכה)

יחיה! יחיה! חיה! מאה פעמים יחיה! יחיה וחיילים יגבר.

הצדיק האמיתי החדש שכך יפה מדבר!

ראש הכנסיה (לוקח ספר השבחין מיד רחלי)

התשבע למינטר ית חקיא קדישיא דכנשתא דין בכל חושיא ובכל רעיוניא?
בספרא קדישא הדין.

ר' שמעון (נותן ימינו על הספר)

נשבע אני!

ראש הכנסיה

להיות בכל דרכיא אחרי דעתנא, עתיקא וקדישא, אם טבא ואם בישא?

ר' שמעון

נשבע אני!

הראש

דלא ליתן לשכיבי מרע שום רפואתא אחריתא בר מהני רפואתא דנהוגין
בכנשתא דנן הנוכרין לעיל, ואוף אם ימות השכיב מרע בחטאוהי?

ר' שמעון

נשבע אני!

הראש

(לוקח כובע מלא זיע ונותן בראש ר' שמעון)

אני מצרף לנא בית דינא דלעילא, ונחנו בית דינא דלתתא מסוף עלמא ועד
סופא, בהדין כובעא מלא זיע קדושא מהבעשט זצוקלהה דמונת, ודלהוי
מונת, על מוחך כל יומיא דחייך, ניתן הך כחא וגבורתא, בגין דלהוי נסיעתא
לותך, נסיעתא לצדיקא קדישא ושמו דתלחש עלהוי, ירפא כאבא דרישא,
כאבא דבטנא, וכאבא דאחורא, דסטרא דימינא, ואוף דסטרא דשמאלא, ולהוי
לך גבורתא למפקד עקרתא בגין דלהוי להון ילדיא. — סוף פתגמא דתהוי
צדיקא אמיתא גמירא, ובכובעא דין דאיתיהב ברישך ובזיע דלי, תעביד
אתיא, ניסין, ונפלאין, וכמה טיפין דנשתה בסעודתא דא, כל כך חביתין
דחוכמתא, דשכלא, יתיהב במוחה דליך.

(לוקח שופר ותוקע תרועה גדולה)

אמן.

הכנסיה

אמן! אמן! אמן! כן יהיה בדאי בלי ספק!

(הצדקניות והגבאין נותנין על השלחן את הבייגל והבייטעליות והשבחין. —
אכילה ושתיה גדולה)

ר' שמעון

אתון חכימין דחכימין! אתון מלכין וקסרין דשבחין ודספורין! מאן מלכין וקסרין? אתון צדיקא אמיתא! — כגונא דיהוי טיפשטא מברנש שיעלה על דעתא דלי' להוסיף כוכבין בשמיא, וטיפין מיא בימיא, ואורות בשמשא וצמחיה בעידן דאביבא על פנא שדיא — כן יהוי מנאי שטותא וטופשתא למימר דבר להוסיף יקרכון וכבודיכון. ברם במלא חדא, אתון לכון תודות לבאי, אתון עבידין בי יותר מאבא ואמא, בגין דאבא ואמא דלי עבידו מנאי בר נש בעלמא, ואתון עבידין יתי צדיקא אמיתא ודין יותר ויותר מברנש! כל קבל דא, לא אגמר לתת לכון תודות נפשא, לעלם ולעלמי עלמיא.

הכנסיה

יחיה יחיה יחיה! מאה פעמים יחיה! יחיה וחיילים יגבר הצדיק אמיתי החדש שכך יפה מדבר.

ראש הכנסיה (נותן ימינו על ראש ר' שמעון לברכו)

יחיה, ויאכל, וישתה, ויתאכל מזונוהי, וישן, ויפדה, וקמיעותהי יתמלאון כל ארעא, ולא יהוי רק קדחתא ודפונא ושאר כאבא, בהני אינשין דמאמינין בצדיקא, בגין די יסעו! ובגין די יתלשו! ובגין די יתנו!

(הצדקים, הגבאים, הסופרים, וגשים הצדקניות, אוכלים, שותים, ושמחים, כל חלק היום, וכל הלילה — עד שנשמע שמש הבהכ"נ הגדולה, דקק הבליטש שקרא ברחוב העיר: הגיע זמן ק"ש של שחרית)

111

ערב שבת רהוב המרחץ בעיר חבלוטש, ר' ישראלקאנא יוצא מבית המרחץ והמון עם נאספים משתי קצות הרחוב לראות הרבן בצאתו מבית הטבילה. — הרבן יושב במרכבה מעוטף בבגדי משי ורקמה, וכובע של צובל בראשו. לפניו הולך שמעיה הגבאי אוהז בידו הלולקה הגדולה. וסגן הגבאי בצד שמעיה נושא הכיס מלא טוטיין. ואחריהם ג"כ לפני המרכבה שני כתות מנגנים, וסביבות המרכבה יהודים טובים שזכו להיות יחד במקוה עם הרבן ואחורי המרכבה הולכות נשים צדקניות, ולפניהן רחלי די פרומא אשר ר' יעקב הלמדן, ופרומיט די קלוגי אשת ר' שמעון החולה. ידי שניהן אוחות בכתונת מלא זיע מהצדיק שקנו מהגבאי לפני בית המרחץ בדמים יקרים, זאת אומרת כולה שלי וזאת אומרת נחלקה בינינו ואני אתן חצי שו"י וצועדת למשפט הצדיקים האמיתים בכפיפת קומה.

המנגנים — (כת אחת מנגנת ומרקדת)

לקראת הצדיק האמיתי רון השמיעו
לקראת הצדיק האמיתי בגרון הריעו!

כת שנית

אנשי שלומינו! עתה לנו תקוה רבינו הקדוש יוצא מן המקוה עתה על עונותינו נשיג מחילות רבינו הקדוש טבל ש"י טבילות!

(כת א' וב')

לקראת הצדיק האמיתי רון השמיעו
לקראת הצדיק האמיתי בגרון הריעו!

(כת א')

מלאכי מעלה! ברחו מלמעלה מהרה!
לימין לשמאל הרחיקו, חושו! עופו!
הנה הצדיק מתחיל לומר תורה
אז בהבל פיו כלכם תשרפו.

(כת א' וב')

לקראת הצדיק האמיתי רון השמיעו
לקראת הצדיק האמיתי בגרון הריעו!

(כת ב' מנגנת ומרקדת בכח)

מהיר בדת אל, ומורה אין כמהו
את האסור מתיר, והמותר יאסרהו
ואף אם יחליף תורת ד' וימיר דתו
צדיק אמיתי הוא ההלכה כמותו.

(כל העם מרננין בכח גדול)

אדיק אמיתי הוא ההלכה כמותו.
ואף אם יחליף תורת ד' וימיר דתו
לקראת הצדיק האמיתי רון נשמיע.
לקראת הרבי'לעב בגרון נריע
עתה טוב לנו עתה לנו תקוה
כי בודאי התפלל בהיותו במקוה
עתה על כל עונותינו נשיג מחילות
הרבי שיחיה טבל ש"י טבילות.

הגבאים (משמיעים קול רנה)

מי לו לגשת בחצרות השרים
ואין בפיו מענה, ולא ימצא שומע.

מי לו לשכור מזיגות, לחכור כפרים,
אך אצל הרבי שיחיה יקנה קמיע.

(בכח גדול אומרים זה)

מושל בעוז עולם, מעות! מעות!
על הלבבות ימלוך, וישר הדעות,
לכן הטוב שבמתנות יהיה המעות,
כי הוא מבטל כל גזרות הרעות,
ואם אין לכם מעות מזומנים,
גנבו, והביאו עדי נשיכם בסתר סתרים,
גם זה יטיב בעיני עליון שבעליונים,
יותר מחלב כבשים ומדם פרים.

(כל העם יחד)

לקראת הצדיק האמיתי רון השמיעו
לקראת הצדיק האמיתי בגרון הריעו!

(ומנגנים ככה עד שבא הרבן לביתו ולחדרו)

ביאורים

רבינא! = רבינו (רבי על דרך הקטנה); יהודים טובים = גוטע יידן
(גם כינוי לרביים); תלישת קברים, תתלו קברים, יתלוש
קריא = רייסן קברים (להשתטח על קברים); הרב דשעלחוב = הרב של
זיליחוב (הכוונה לר' לוי יצחק מברדיטשוב); הגאזעטיס = העתונים;
סטאפום, וכמותו דיבאם (מאוקראינית), תנועת עצירה ביחוד של סוס; קאשיליק
(מפולנית) תנועת התהפכות (גרמנית: פורצעלבאום); השבחין בלשון דייץ,
כלומר שבחי הבעש"ט בתרגום אידיש; בוטעליות = בקבוקים; בייגעל —
כעכים; הלולקה = מקטורת; טוטיין = טאבאק.

ד"ר יהודה ברגמן

כבוד התורה ולומדיה

א. מי שרוצה להכיר את מדת התרבות של איזה עם, יתבונן, עד היכן עם זה מעריך את קניני הרוח וחולק כבוד לחכמיו. על עם ישראל אמרו מתנגדיו בימי קדם, שהוא חטא בעגל הזהב ועל כן נענש להיות נע ונד בעולם, וגם בעת החדשה קמו טוענים ואמרו, שהאמונה הישראלית העמידה כמטרה יחידה לחיי האדם עשות עושר והרבות הון ונטעה בלב העם תאות הבצע וחמדת הממון, אלא שהמאשימים את עם ישראל בפולחן עגל הזהב טעו בטענותיהם. „אל תיגע להעשיר“, הורה בעל רוקח, „ואל תשים זהב כסלך, כי זאת תחלת עבודת אלילים“, כן צוה הראש בצוואתו. „כל עבודה זרה היא ממון והצורה של המטבע היא שתכבה את נשמת האדם“, אמרו מנהיגי החסידות¹. לא להעריך את העושר לימדה היהדות, אלא קניני הרוח. אפילו היהודי הפשוט מתפלל בכל יום „והאר עינינו בתורתך“, וחננו מאתך דעה, בינה והשכל. שגורים היו בפיו של היהודי המאמרים כגון: „דעה חסרת מה קנית, דעה קנית מה חסרת“; „חכם עדיף מנביא“; חכם קודם למלך². לחינוך הילד ייחסו בישראל חשיבות יתרה. מקובל היה בעם, ששכר הלימוד קודם לכל הוצאה אחרת. לאב יהודי נחשב כעלבון, אם בנו נקרא „עם הארץ“, ומשאלת לבה של האם הישראלית היתה, שבניה יהיו תלמידי חכמים. עם ישראל נקרא „עם הספר“, ואח המאמר „וקנה לך חבר“ פירש אחד הקדמונים על הספר, כי הספר הוא חבר טוב ורע נאמן, שאינו עוזב אותנו בימי המצר. את הספר, שנפל במקרה לארץ, נהג היהודי להגביהו ולנשקו. במקרה של דליקה או גירוש נהגו בישראל להציל קודם את הספרים.

כיבוד התורה ולומדיה ניכר מתוך נתינת צדקה לתלמידי חכמים עניים. חכמי ישראל היו לפני מלמדים תורה מבלי לקבל שכר, ואולם אם החכמים ותלמידיהם סבלו עוני ומחסור, הכל היו מרחמים עליהם, ועל הנותן צדקה ללומדי תורה אמרו, שהקב"ה שומרו לאלף דור³. ר' טרפון נתן לר' עקיבא שש מאות קנטרים של כסף לקנות בהם נחלת שדה, כדי שיוכלו שניהם להתפרנס בעסקם בתורה, והנה ר' עקיבא חילק את הכסף לתלמידי חכמים עניים. לימים שאלו ר' טרפון על נחלת השדה, הראה לו ר' עקיבא את החכמים.

1. רוקח הקדמה, רא"ש אברהם סק, מנהיגי החסידות דרך חסידים למברג תר"ל פו' ע"א יז ויח.
2. ויק"ר א' ב"ב יב' א'.
3. מדרש תנאים פב'.